

Rolandino Paseggeri.

(Monografska studija.)

Rim osvojil si je trikrat svet. Prvikrat osvojil ga je politično s tem, da se je ustanovila občna rimska država; drugič osvojil ga je versko potom občne duhovne oblasti rimske cerkve; tretjič, in to najtrajnejše, zadobil je Rim oblast po celem svetu po svojem pravu, katerega duševni otroci so več ali manj vsa moderna zakonodajstva. Ko se je pričel javljati prepород starinske, književnoznanstvene prosvete komaj po slabih znakih, je rimsko pravo skoro povsem vstalo in po celem svetu zavladalo. Res je, vpliv rimskega prava in njegovih idej ni nikdar do cela izginil. Iskra tlela je nevidno v takozvanih „leges romanorum“, pa tudi v takozvanih „leges barbarorum“ (prem. Teodorikov edikt), tako da je mogel vtemeljitelj nove rimske praviške šole v Bolonji, Irnerij, zopet iz te iskre zbuditi plamen, kateri je po svetu zasijal. In tako bilo je pravoznanstvo ono, ki je zrušilo mednarodne meje in napravilo pot novi svetni prosveti, prosveti Renesanse, pripravivši zemljo originalni obnovi starinske literature in umetnosti, in od Italije zasijal je evropejski in vsesvetni žarek tudi v pogledu na samo pravoznanstvo. Doba Renesanse javljala se je tudi ob jednom z zunajnimi znaki v prizadevanjih italijanskih mest in pokrajin, koje so težile na to, da se osvobode od tujega vpliva in postavijo na svoje noge. In baš v to dobo, ko se počenjajo opažati prva znamenja italijanskih teženj do nezavisnosti, baš v to dobo spada prepород rimskega pravoznanstva.

Mimo vsacega družega mesta bila je Bolonija, katera se je povspela kot središče pravnih nauk; na njenem pravnem učilišču, koje je osnoval Irnerij, predavali so najznamenitejši učitelji prava, okoli katerih se je zbirala učeča se mladina od blizu in daleč.

Izrek „Bononia docet“ bilo je za pravnika isto, kar je bilo „Roma locuta est“ za bogoslovca. Kolovodje bolonjskega pravnega učilišča bili so: Irnerij, Akursij, Bulgaraf, Martin, Gosia, Hugo, Jakov, Bartolomij in — pozneje, toda nikakor ne zadnji — Rolandino Passeggeri¹⁾, katerega življenje in dela naj bodo predmet te, žal da kratke, razprave.

Pravimo „žal kratke razprave“, ker so podatki, kateri so prišli na nas, tako pičli, da so jedva v stanu zadovoljiti oni opravičeni interes, katerega v nam obuja zgodovina tega znamenitega moža. Njegova znamenitost pa leži v tem, da se je on iz prva bavil pred vsem z beležništvom, tako, da bi ga po pravici imeli imenovati očeta modernega beležništva.

Rodil se je okoli leta 1207. Roditelja sta mu bila Ridolfino de Passeggeri in Fioretta, vsled česar se je on, dajoč s tem lep primer sinovske pijetete, šestokrat podpisal Rolandinus Ridolphini Florettae. Leta 1234. postal je beležnik in kasneje tudi doktor, namreč učitelj beležniškega nauka. In če bi tudi ne bil nikdar imenovan za doktorja, bil bi vsejedno poznat jurist in zelo znamenit, in tudi po njegovih spisih spoznati je lahko temeljitega pravoznanca.

Italijani so za rana uvideli važnost beležništva, ter je vsled tega pričeli marljivo gojiti. Že sam Irnerij sestavil je jeden for-

¹⁾ Z Rolandinom Passeggeriom se ne sme zamenjati druga dva Rolandina, t. j. Rolandina de Romanciis in Rolandina Patavina (Patavinus). Prvi je porojen, kakor tudi naš Rolandin, v Boloniji, in sicer kot sin stare plemiške rodovine. On je jednako znamenit kot učitelj prava in kot javni uradnik ter je imel v Boloniji velik vpliv in bil obče spoštovan. Leto njegovega rojstva ni znano. Umrl je leta 1234. Njegovo glavno delo, katero je prešlo na potomce, bilo je kazenske stroke: *De ordine maleficiorum*. Rolandin iz Padove živel je istotako v trinajstem stoletju. Rodil se je leta 1200. Oče njegov, znan beležnik, poslal ga je v Bolonijo, odkoder se je vrnil mladenič leta 1221. kot „laureatus in grammatica et rethorica“ v svoj rojstni kraj, kjer je posloval kot beležnik in učitelj. Kronološko zbirko svojega roditelja nadaljeval je do leta 1260. in napisal na temelju teh beležek kroniko v dvajset zvezkih: *De factis in marchia tarvisiana*, katera obsega razdobje od leta 1188. do leta 1260. Scardeon imenuje ga „Doctissimus grammaticus diligentissimus investigator antiquitatis“, a Colle pravi: „Egli è dei piu tollerabili fra i suoi contemporanei“. Prim. istotako: Muratori, *Script. rer. ital. knj. VIII.*

mularium tabellionum, katerega se je naš Rolandin poprijel ter se okoristil ob jednom del svojega prednika Ranierija. Rolandin zasnoval je posebno učilišče za beležnike, predavajoč namreč v zasebni hiši, in skoro zaslul je kot učitelj, zadobivši v taki meri priznanje svojih drugov v poučevanju, da je bil okoli polovice 13. stoletja izbran za prokonzula, to je za upravitelja in predsednika beležniškega zbora. Še večji del njegove slave prinesla so Rolandinu njegova dela, o katerih hočemo, predno izvemo njegovo življenje, nekoliko spregovoriti. Vsebina njegovih spisov nanaša se večji del na beležniško stroko; jeden sestavek: *Flos ultimatum voluntatum* je pravniškega zadržaja.

Glavno Rolandinovo delo in osnova ali podlaga vseh ostalih njegovih del je „*Summa artis notariae*“, katera se pričinja z besedami: *Antiquis temporibus*. Napisal je je leta 1256. Delo obstoji iz deset poglavij; v poglavjih 1.—7. govori se o pogodbah, to je v njih so obrazci za pogodbe; poglavje 8. bavi se z oporokami; poglavje 9. s sodbenimi razpravami; poglavje 10. govori o prepisih in obnavljanji spisov. Poglavja 8. do 10. vsebujejo razun formularov (obrazcev) tudi še neka teoretiška in juridiška pojasnila odnosnih pravnih odnošajev. „*Summa*“ cenila se je tako visoko, da je Durantis večji del iste uvrstil v svoj „*Speculum juris*“ in sicer z naslovom „*de instrumentorum editione*“; vsled tega najdemo še leta 1549. jedno nemško izdanje, katero je prišlo na svetlo v Ingolstadt u nadpisom „*Summa Rolandina*“. Glede onega dela *Summe*, kateri se nanaša na civilno postopanje, (poglavje 9.) važna je opazka Sclopisa (*Storia della legislazione italiana*, knj. II., st. 2.): „Iz Rolandinovega dela „*Summa artis notariae*“, osobito iz devetega poglavja, razvidi se jasno, do koje stopinje razvitka so že v prvi polovici 13. stoletja dospela procesualna pravila in nauki o proglaševanju in formulovanju razsodeb“. Pretirana je morda hvala, katero Abhorario izreka Rolandinovemu delu, ker pravi „*Nec unquam amplius (ni fallor) opus tale in lucem venit, nec fortasse similem huic posteritas ulla dabit in futurum*“. Rolandus Sebastianus napisal je svoje opombe o *Summi*, kot teoretiški uvod k sedem prvim poglavjem, namreč k pogodbenim formularom *Summe*, karakterističen je *Tractatus de notulis*, kateri se začinja z besedami: *Tractaturi de arte notariae*.

Tretje Rolandinovo delo, *Aurora* („Solet aromatum esse natura . . .“), neka vrsta komentara njegovej *Summi*, ostalo je fragmentarno in dospelo samo do petega poglavja navedenega dela.

V nobenem odnošaju z osnovnim delom ne stoji sestavek: *De officio tabellionatus in villis vel castris*, kateri se bavi z izvrševanjem beležniškega posla na kmetih in začenja z besedami; *Fratres carissimi*.

Od onih spisov, kateri se nanašajo na beležniški posel, nahajajo se razni rokopisi in večje število izdanj. Pet rokopisov najdemo v Parizu, dva sta v Rimu (Bibl. Chigi in Bibl. Vaticana) in po jeden izvod na Dunaju, v Bambergu, v Lipsiji, v Turinu, Gorici in v Boloniji (Bibl. Kapitolinske cerkve Odrešenika). Od same *Summe* je poznano 18 izdanj, od katerih je najstarejše tiskano v Turinu leta 1478., a najmlajše v Speyru leta 1590.

Povsem pravniške narave je delo „*Flos ultimarum voluntatum*“, katero začenja z besedami: *Quamvis in cuiuslibet humani operis artificio*.

Ta spis ima istotako odnošaje z osnovnim delom, ker se v njem nahajajo daljša teoretična določila oporočnih formularov, navedenih v osmem poglavji, vsled tega smatrati se more tudi kot nadaljevanje *Traktata*. Ta spis deli se na štiri dele: Oporoke; kodicili; daritve za slučaj smrti; zakonita nasledstva. Kakor pravi Rolandin v svojem predgovoru, napisal je to knjigo na željo nekaterih dominikancev, posluživši se pri tem največ spisov Agova, Akursija in Odofreda.

Od tega dela hranijo se štiri rokopisi: v Parizu, na Dunaji, v Rimu pri Sv. Krstu (z datumom leta 1295.) in v Vatikanski knjižnici, in 16 izdanj; najstareje je ono, izdano v Briksenu leta 1475. in najmlajše leta 1607. Važna so za tem izdanja leta 1489. (v Mletcih) radi predgovora in dodatkov Baptista Guariusa, in ona z dne 28. novembra leta 1509. (v Parisu) radi predgovora in dodatka Gerharda Müllerta.

Pri znamenitosti Rolandina in njegovih spisov ni moglo priti drugače, kakor, da je ta človek postal predstojnik šole ter da so mnogi njegovi vrstniki in nasledniki pričeli komentirati in upotrebljevati njegova dela. Najvažnejši izmed njih so: Peter

d' Unzola¹⁾ in Peter Boattieri²⁾). Spisi prvega nanašajo se izključno na dela slavnega njegovega prednika ter so karakteristični kot komentari in dodatki k tem delom. Tako je njegova „Aurora novissima“ nadaljevanje nedovršene „Auróre“ Rolandinove, ter se razteza od polovice petega poglavja do konca sedmega in začčenja z besedami: „Scribarum et tabellionum laudabile officium“. Kot dodatek k devetemu poglavju „Summe“, toraj kot nadaljevanje „Aurorae novissimae, smatrati se mora Petrov spis „De judiciis“. Ostali njegovi spisi so: jeden spis k Rolandinovemu Traktatu; dodatki nekaterim mestom Rolandinove „Auróre“; dodatki sestavkom „Flos ultimarum voluntatum“. Občni komentar k Rolandinovim delom sestavil je Peter Boattieri. Ta komentar dodan je mnogim izdanjem njegovih del.

Ugled, katerega je užival Rolandin med svojimi sodržavljani, temeljil ni samo na njegovi znanstveni važnosti, ampak tudi jednako na njegovem znanem patrijotičnem čutu. Za časa poslednjih Hohenstaufov zgodilo se je, da so italijanska mesta, bogata na zlatu in umu, večkrat skušala otresti se cesarskega jarma in nekatera, kakor na primer Bolonija, tudi z uspehom Rolandin pripadal je cesarju protivnej stranki „Dei Geremei“, in ko je leta dosegla zmago, razširil se je tako njegov vpliv, da je na to mogel sam sebe smatrati za gospodarja mesta. Najlepši dokaz njegovega žarkega rodoljublja, kakor tudi njegovega žarkega patetičnega štila, nahajamo v odgovoru, katerega je, kot jeden izmed poglavarjev in tajnik republike sestavil na drzno pismo Friderika II. V krvavi bitki potolkli so Bolonjci in ujeli cesarjevega sina Encija. Friderik, strašno razjarjen, pretil je, da bode vse mesto razrušil, ako se mu sin takoj ne oslobodi. Rolandin odgovoril je: „Božja roka udarila je naše sovražnike, kateri se naslanjajo na svojo silo, prezirajo pravico in v svoji preširnosti mislijo, da bodo druge podvrgli si s protenjem in grožnjo. Toda pušica ne doseže vedno cilja in volku ni vedno dano, da iz zasede razbojniško napade čedo. Mi se ne plašimo praznih, nadutih pretenj; mi nismo kakor trsje,

¹⁾ Peter d' Unzola postal je beležnik l. 1275. in l. 1301. učitelj beležništva. Umrl je leta 1312.

²⁾ Peter Boaterius bil je učenec Franja Acursija, l. 1285. postal beležnik, a l. 1292. profesor beležništva.

katero veter svojevoljno upogiba, ali kakor slana, katera se razstopi na solčnih žarkih. Vedi toraj, da je kralj Encijo, tvoj rodni sin, po vojnem pravu naš suženj, in da tak ostane; ako je pa tebi do osvete, upotrebi svojo moč, pa tudi mi hočemo odbiti silo s silo. Gora mečev nas bode branila, in mi bodemo na ljutega sovražnika planili kakor levi. Veliko število tvojih vojakov, s katerimi se hvališ, nas ne plaši, ker je truma ljudi čestokrat isto, kar gotova zmešnjava, in mnogokrat je, kakor to pravi pregovor, krma kriva pogina sv nje“. To so ošabne besede republikanca; ošabne, ali zopet dostojanstvene. Encijo ostal je suženj.

Rolandin umrl je l. 1300. v visoki starosti.

Srednji vek ga je spoštoval, a tudi potomstvo ga ni pozabilo, nego je dalo njegovemu spominu viden spomenik, katerega so velikemu kolegi postavili bolonjski beležniki, in kateri spada med najstareje v Boloniji. Ta zelo krasni spomenik vzdiguje se na Dominikanskem trgu, a napravljen je v stilu gotskobizantinskem. Nekaterikrat je doslej že pretila nevarnost, da se od starosti razruši, toda milosrdna roka Bolonjcev ga je vedno vzdrževala in čuvala. Tako je bil popravljen l. 1603., pa l. 1786., l. 1833 in nazadnje l. 1868. Napis, katerega so vrstniki vzdicali na jedni strani sarkofaga, glasi se :

Auctori magno natura legi vocato
 Patri Rolandino cetus proconsuli primo
 Hunc hic scribae locant octobris tertia dena
 Millertrecentenis coelestis prolis annis.

Zadnji restavratorji dodali so spomeniku tudi drugi epigraf :

Rolandino Passeggeri nacque di popolo in Bologna a. 1207 ; nella giovinezza apprese ed insegnò l' arte del notaio, in cui divenne autorevole e famoso.

Istitui e capitano milizie cittadine della patria benemerite contro i nemici esterni e le interne fazioni. Nei negoziati con Federigo II di Svevia pel riscatto del figlio Enzo ispirò alla Republica la dignita dell opera e del linguaggio.

Mori a. 1300. Il Municipio restaurò questa mole cadente a. 1868, perchè resti viva la memoria di sue cittadine virtù.

Mi se pa pridružimo s svoje strani želji restavradorjev: naj živi spomin državljana, učenika in dostojanstvenika tudi v bodoče!¹⁾

¹⁾ Nekateri beležke o Rolandinu našel bode čitatelj v delih Ivana di Andreia. Pisali so pa o njem tudi: Sarti, Schiassi, Moratori, Masini, Ghirarducci, Fontana, Panciroli, Durante, Jantuzzi, Müllert, Rybisch, Merkel, Lavigny in drugi; prim. istotako: Michelozzi v „Monitore del notariato“, januv. 1882; in „La Notaria“ Organo official y unico de los Notarios de Cataluna, G. XV., št. 733.

Kratek pregled zakona z dne 15. julija 1890 o beležništvu na Pruskem in o sodnem ali beležniškem poverilu podpisov.

Spisal dr. Vlad. Pappafava.

Že naslov zakona: „zakon, obsezajoč določila o beležništvu in o sodnem ali beležniškem poverilu podpisov“ znači, da ni zakon, ki bi jednotno urejeval vse beležništvo, ampak ima samo nekatera preminjajoča ali dopolnilna določila te materije, kar nam potrjujejo tudi njegova vsebina in zraven spadajoči motivi, kakor tudi dotična komisijska poročila in zbornične obravnave. Komisijsko poročilo imenuje toraj ta zakon tudi z vso pravico in značilno samo pomožni ali zasilni zakon.

Spoznala se je sicer davno potreba, da bi se moralo beležništvo na jednotni podlagi na novo urediti ne samo na Pruskem, ampak v vsi nemški državi, in posebno se je ta misel oživela zopet z zakonom o sodni organizaciji z dne 27. januarja 1877, in se je zahtevalo po resolucijah v poslaniški, kakor tudi v gospodski zbornici, da se ta misel uresniči, toda realizovanje te misli razbilo se je doslej vsled težkoč v izvršitvi, katere so se pokazale v praksi.

Akoravno toraj zakon z dne 15. julija 1890, kakor se je omenilo, ne urejuje in neče urejevati beležništva jednotno, je